

Anslutningsöverklagande av ett interimistiskt beslut i tvistemål

Av advokaten NIKLAS ELOFSSON¹

Möjligheten att anslutningsöverklaga domar infördes för att minska antalet överklaganden i fall då en dom har gått fler än en part emot. Sådan möjlighet saknas emellertid avseende interimistiska beslut. På grund av förbudet mot reformatio in pejus innebär detta att en part som inte vunnit full framgång måste överklaga beslutet för att inte riskera en överrättsprocess som endast kan utfalla till det sämre, trots att parten egentligen är beredd att låta beslutet stå sig. I artikeln behandlas möjligheterna till anslutningsöverklaganden av domar och beslut i tvistemål samt huruvida skälen bakom anslutningsöverklaganden av domar även gör sig gällande avseende interimistiska beslut.

1 Anslutningsöverklaganden i allmänhet

När tingsrätten har meddelat en tvistemålsdom har den part som domen gått emot tre veckor på sig att ta ställning till om domen ska överklagas till hovrätten.² Fristen är absolut på så sätt att ett överklagande som kommit in för sent ska aviseras enligt 50 kap. 3 § rättegångsbalken.

Om tingsrätten fullt ut har bifallit eller ogillat käromålet är det typiskt sett endast en tappande part som självständigt har att ta ställning till om domen ska överklagas eller om den ska vinna laga kraft. Den tappande parten får då väga bl.a. missnöjet med tingsrättens dom och utsikterna till en ändring i hovrätten mot den tid och kostnader som en överrättsprocess kan innebära. I de fall när domen helt eller delvis har gått både kärande och svarande emot — t.ex. när käranden endast fått bifall till en del av det yrkade skadeståndet, endast ett av flera förbudsyrkanden har bifallits eller parterna inte tillerkänts ersättning för sina rättegångskostnader — disponerar inte respektive part själv över frågan om domen ska bli föremål för prövning i en högre instans. Vid sitt ställningstagande har en tappande part även att beakta att en annan part som inte vunnit full framgång kan välja att överklaga domen.

En part som delvis vunnit framgång i tingsrätten accepterar emellanåt att domen står sig för att undvika bl.a. den tid och de kostnader som en prövning i flera instanser medför. Detta syfte förtas emellertid

¹ Verksam vid Advokatfirman Vinge. Författaren vill tacka Gustaf Almkvist och Philippe Benalal för värdefulla synpunkter på tidigare versioner av artikeln.

² Här bortses från undantagssituationer då domen inte kan överklagas, t.ex. då parterna i enlighet med 49 kap. 2 § rättegångsbalken avtalat att inte överklaga domen.

om någon annan part väljer att överklaga domen eftersom det typiskt sett innebär att även en part som inte överklagat domen behöver vara delaktig vid hovrättens prövning.³ En part som har tappat i tingsrätten och blir del av en prövning i hovrätten utan att ha överklagat förlorar dock inte enbart de tids- och kostnadsmässiga fördelar som är förknippade med att inte slita en tvist i flera instanser. Parten står då också inför en hovrättsprocess som inte kan leda till ett bättre — utan bara ett sämre — resultat jämfört med tingsrättens dom eftersom hovrätten i dispositiva tvistemål i princip inte kan pröva någon annan del av tingsrättsdomen än den som överklagats samt inte ge dom över annat eller mera än vad en part i behörig ordning har yrkat i hovrätten (förbudet mot *reformatio in pejus*).⁴

Om anslutningsöverklaganden inte skulle vara tillåtna och överklagandetiden vore densamma för alla parter — vilket var fallet före 1942 års processreform — måste en part räkna med att motparten kan överklaga omedelbart före överklagandetidens utgång. För att minimera risken för en överrättsprocess där parten har allt att förlora och inget att vinna skulle parten i så fall behöva överklaga även om vederbörande egentligen hade kunnat nöja sig med tingsrättens dom. Om båda parterna resonerar likadant i situationer där domen helt eller delvis har gått fler än en part emot skulle följderna således bli att tingsrättens dom överklagas trots att parterna egentligen önskat att den vunnit laga kraft.⁵

Det är mot denna bakgrund rätten att anslutningsöverklaga domar infördes och i 50 kap. 2 § rättegångsbalken stadgas följaktligen att en part får ytterligare en vecka på sig att överklaga domen för det fall motparten överklagar.⁶ Den som blivit part i en överrättsprocess utan att själv ha överklagat tingsrättens dom har således möjlighet att genom ett anslutningsöverklagande säkerställa att hovrättens prövning även kan leda till en ändring i de delar parten inte vunnit bifall fullt ut i tingsrätten. Det är alltså processekonomiska skäl som talar för möjligheten med anslutningsöverklaganden och bestämmelsen har tillkommit för att minska det totala antalet överklaganden genom att parterna inte behöver överklaga för säkerhets skull.⁷

Huruvida ett överklagande görs inom den ordinarie överklagandefristen om tre veckor eller under den extra veckan för anslutnings-

³ Beslut huruvida prövningstillstånd ska meddelas behöver inte föregås av skriftväxling, se 50 kap. 7 a § rättegångsbalken. Om prövningstillstånd beviljas ska där emot motparten föreläggas att svara på överklagandet enligt 50 kap. 8 § rättegångsbalken, varefter ytterligare yttranden och/eller huvudförhandling normalt följer.

⁴ Jfr 17 kap. 3 §, 50 kap. 4 § och 50 kap. 25 § andra stycket rättegångsbalken samt Fitger m.fl., Rättegångsbalken (Zeteo version oktober 2015), kommentaren till 50 kap. 2 §.

⁵ Welamson och Munck, *Processen i hovrätt och Högsta domstolen — Rättegång VI*, 2011, s. 63.

⁶ NJA II 1943 s. 627 och prop. 1993/94:190 s. 127.

⁷ Welamson och Munck, a.a., s. 63 samt Fitger m.fl., a.a., kommentaren till 50 kap. 2 §.

överklagande har emellertid betydelse på så sätt att ett anslutningsöverklagande enligt 50 kap. 2 § rättegångsbalken är beroende av huvudöverklagandet och förfaller om huvudöverklagandet återkallas eller av annat skäl förfaller. Reglerna om prövningstillstånd skiljer sig dock inte för anslutningsöverklaganden. Huruvida huvudöverklagandet respektive anslutningsöverklagandet ska beviljas prövningstillstånd prövas var för sig enligt samma regler och ett anslutningsöverklagande beviljas inte prövningstillstånd bara för att huvudöverklagandet beviljas prövningstillstånd.⁸

2 Anslutningsöverklaganden av beslut

Rättegångsbalkens regler i 52 kap. om överklagande av beslut ansluter till stor del till de regler som finns i 50 kap. om överklagande av domar i tvistemål. En av skillnaderna är emellertid att det inte finns någon bestämmelse som stadgar rätt till anslutningsöverklagande av beslut. Huvudregeln är följaktligen att beslut inte kan anslutningsöverklagas.⁹ Regeln är dock inte utan undantag.

I NJA 2003 s. 244 slog HD fast att det är möjligt att anslutningsöverklaga ett beslut om rättegångskostnader eller andra accessoriska beslut när huvudöverklagandet helt eller delvis avser själva saken.¹⁰ I sina motiv anförde HD att begreppet ”domen” i 50 kap. 2 § rättegångsbalken ska tolkas så att det omfattar även ett i domen intaget beslut om ersättning för rättegångskostnader, bl.a. eftersom ett beslut avseende parts ansvar för rättegångskostnader ska tas in i domen och handläggas tillsammans med själva saken enligt 52 kap. 13 § rättegångsbalken om båda delarna överklagas. HD framhöll att även ändamålsskäl talade för en sådan tolkning eftersom syftet med reglerna om anslutningsöverklagande är att en part, som nöjer sig med domen som en kompromiss, ska kunna avstå från att överklaga i förlitan på att parten kan anslutningsöverklaga med sina ursprungliga yrkanden om motparten överklagar. Det skulle enligt HD inte vara lämpligt att en part i en sådan situation — för att inte förlora möjligheten till full framgång — var tvingad att inom den ordinarie överklagandetiden reservationsvis överklaga beslutet om rättegångskostnader.¹¹

HD tydliggjorde emellertid i NJA 2003 s. 244 att avsaknaden av en bestämmelse om anslutningsöverklagande i 52 kap. rättegångsbalken

⁸ Prop. 2004/05:131 s. 182. Om däremot huvudöverklagandet inte beviljas prövningstillstånd faller anslutningsöverklagandet enligt 50 kap. 2 § rättegångsbalken, se RH 1995:56.

⁹ Fitger m.fl., a.a., kommentaren till 52 kap. Vidare anförde hovrätten i RH 1996:117 att bestämmelserna beträffande anslutningsöverklagande av domar inte kan tillämpas analogt på överklagade tingsrättsbeslut. Det kan i sammanhanget även nämnas att inte heller lagen om domstolsärenden (1996:242) innehåller bestämmelser om anslutningsöverklaganden.

¹⁰ Detta trots att lagstiftaren i prop. 1993/94:190 s. 127 hade anförts att ”ett överklagande som avser endast ett kostnadsbeslut inte såsom nu kan mötas med ett anslutningsöverklagande beträffande själva saken och vice versa”, vilket HD även noterade. För tidigare hovrättspraxis, se RH 1995:130 och RH 2001:47.

¹¹ NJA 2003 s. 244, särskilt s. 247.

medför att ett anslutningsöverklagande inte får framställas om huvudöverklagandet endast rör beslutet om rättegångskostnader. En part kan således överklaga i rättegångskostnadsdelen utan att behöva riskera att själva saken tas upp anslutningsvis.¹² HD avslutade med att konstatera att om en part nått delvis framgång rörande rättegångskostnaderna behöver vederbörande inte riskera att motparten anslutningsöverklagar ens rörande rättegångskostnaderna.

3 Avsaknaden av anslutningsöverklaganden av interimistiska beslut

Beträffande en stor del av de beslut som inte meddelas i samband med dom framstår det som fullt naturligt att besluten inte går att anslutningsöverklaga. För många icke-slutliga beslut aktualiseras över huvud taget inte frågan om anslutningsöverklaganden eftersom huvudregeln enligt 49 kap. 3 § rättegångsbalken är att icke-slutliga beslut inte får överklagas särskilt. Inte heller är avsaknaden av anslutningsöverklaganden ett problem för alla processuella beslut i tvistemål som får överklagas särskilt eftersom de i allmänhet inte går mer än en part emot, t.ex. beslut om avvisande av ombud, samt beslut avseende begäran att få delta i rättegången som intervenient och editionsföreläggande. I många fall har således endast ena parten intresse av och över huvud taget möjlighet att överklaga beslutet, och ställningstagandet huruvida beslutet ska överklagas är därför inte beroende av motpartens ställningstagande.¹³

Att beslut inte kan anslutningsöverklagas kan i viss mån även motiveras av att de tids- och kostnadsrelaterade olägenheterna vid överklagande av processuella beslut, till skillnad från domar, inte sällan är mer begränsade för klagandens motpart eftersom handläggningen av överklagade beslut i regel är skriftlig och i vissa fall kan hovrätten även fastställa tingsrättens avgörande utan att motparten bereds tillfälle att yttra sig.¹⁴

Bestämmelserna i 52 kap. rättegångsbalken är emellertid tillämpliga även på tingsrättens beslut som rör själva saken och där är det inte ovanligt att avgörandet inte endast går en part emot. Ett praktiskt viktigt exempel på detta är interimistiska beslut enligt 15 kap. rättegångsbalken och interimistiska beslut enligt speciallagstiftning där överklagande sker på samma sätt som vid överklagande av beslut en-

¹² Se även prop. 1993/94:190 s. 127 och NJA 2000 s. 181 (I och II). I de fallen framhöll HD även att anslutningsöverklagande inte är något självständigt rättsmedel och om det finns flera parter i processen kan anslutningsöverklagande i regel inte föras mot den som inte själv har överklagat tingsrättens dom.

¹³ Welamson, Om anslutningsvad och reformatio in pejus, 1953, s. 64 och 134.

¹⁴ Det är denna typ av processuella beslut som primärt ligger till grund för utformningen av bestämmelserna i 52 kap. rättegångsbalken, se Fitger, a.a., kommentaren till 52 kap. Se även 52 kap. 7 och 11 §§ samt 50 kap. 8 och 13 §§ rättegångsbalken beträffande handläggningen av beslut respektive domar i hovrätten.

ligt 15 kap. rättegångsbalken, t.ex. interimistiska vitesförbud enligt immaterialrättslig lagstiftning.¹⁵

Vid exempelvis mål rörande immaterialrättsintrång har tingsrätten regelbundet att, på karendens yrkande om interimistiskt vitesförbud, i ett tidigt skede av målets handläggning ta ställning till om det bl.a. föreligger sannolika skäl för intrång och om s.k. sabotagerisk föreligger. Det är inte ovanligt att tingsrättens beslut i dessa fall delvis går båda parterna emot, t.ex. genom att tingsrätten endast förbjuder viss immaterialrättslig användning. En part som kan nöja sig med tingsrättens interimistiska beslut står då inför samma svåra situation som beskrevs inledningsvis och som utgjorde skäl för lagstiftaren att införa möjligheten till anslutningsöverklagande. Antingen avstår parten ifrån att överklaga varvid denne riskerar en överrättsprocess utan möjlighet till full framgång, eller så överklagar parten beslutet som den egentligen hade kunnat acceptera med de olägenheter och kostnader detta medför för samtliga inblandade. Eftersom ett överklagande har skett i rätt tid även om det inkommer till tingsrätten efter tjänstetidens slut men före klockan 24 under sista dagen för överklagande är det ibland dessutom omöjligt för en part att, innan det är för sent, veta om motparten har överklagat.¹⁶

Den nuvarande ordningen att interimistiska beslut inte kan anslutningsöverklagas innebär således att en part, som inför överklagandefristens utgång inte känner till om motparten kommer att överklaga beslutet, måste ge in ett överklagande för att vara säker på att inte förlora möjligheten till fullt bifall för det fall motparten överklagar. Eftersom det inte finns ett krav på att skälen för överklagandet ska vara fullständiga vid överklagandefristens utgång väljer parter i sådana situationer emellanåt att överklaga "blankt" och begära anstånd med att utveckla yrkanden och grunder.¹⁷ Om det sedan visar sig att motparten inte har överklagat kan parten välja att återkalla sitt överklagande enligt 52 kap. 12 § rättegångsbalken, varigenom tingsrättens interimistiska beslut står sig. Att parterna ska behöva överklaga interimistiska beslut som de egentligen kan acceptera, och sedan eventuellt återkalla överklagandena, framstår emellertid inte som en processekonomiskt god ordning, vare sig för parterna eller för domstolarna.

Tvärtom synes samma skäl som lagstiftaren och HD framhållit för införandet respektive ett något utökat tillämpningsområde av anslutningsöverklaganden i allt väsentligt även göra sig gällande vid interimistiska beslut i tvistemål. Vid denna typ av beslut under rättegång är

¹⁵ Se t.ex. 8 kap. 3 § andra och sjätte stycket varumärkeslagen (2010:1877), 53 b § andra och sjätte stycket upphovsrättslagen (1960:729), 57 b § andra och sjätte stycket patentlagen (1967:837), 35 b § andra och sjätte stycket mönsterskyddslagen (1970:485) samt 15 § andra och sjätte stycket firmalagen (1974:156).

¹⁶ Fitger m.fl., a.a., kommentaren till 33 kap. 3 §.

¹⁷ Prop. 1993/94:190 s. 118 och Fitger m.fl., a.a., kommentaren till 50 kap. 1 §. Däremot får klaganden inte ändra sin talan att avse en annan del av tingsrättens dom än den som uppgetts vid överklagandet, se 50 kap. 25 § andra stycket rättegångsbalken.

olägenheten därtill särskilt påtaglig på så sätt att överklaganden av interimistiska beslut kan fördröja tingsrättens handläggning och tiden det tar innan tingsrätten kan avgöra målet.

Som en potentiell negativ följd av anslutningsöverklaganden i allmänhet har anförts att sådana i någon mån försvagar förbudet mot *reformatio in pejus* genom att de kan användas som påtryckningsmedel till återkallelse av huvudöverklagandet.¹⁸ Med hänsyn till dels att kravet på prövningstillstånd är desamma för anslutningsöverklaganden, dels att det redan idag är möjligt att använda vanliga överklaganden som påtryckningsmedel är det tveksamt om ett införande av anslutningsöverklaganden över huvud taget skulle öka risken för denna typ av missbruk. I vilket fall synes fördelarna med en rätt till anslutningsöverklagande av interimistiska beslut i tvistemål väga tyngre än de potentiella risker som är förknippade med ett införande av anslutningsöverklaganden.

¹⁸ Kritiken synes dock huvudsakligen ta sikte på åklagarens utnyttjande av anslutningsöverklagande i brottmål, se Welamson och Munck, a.a., s. 63 f. samt Fitger m.fl., a.a., kommentaren till 51 kap. 2 §. Det har även noterats att anslutningsöverklaganden skulle kunna användas som påtryckningsmedel i vissa familjerättsliga mål, men att dessa mål intar en särställning jämfört med vanliga tvistemål på så sätt att motparten i flera situationer tillåts att i ett överklagande ta upp frågor som inte har prövats av tingsrätten, bl.a. på grund av domstolens officialprövningsskyldighet i mål om vårdnad, se Fitger m.fl., a.a., kommentaren till 50 kap. 2 § samt Welamson och Munck, a.a., s. 71 f.